

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

УКРАЇНСЬКИЙ СЕЛЯНИН

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

2008 рік
Випуск 11

Матеріали VII Міжнародного
симпозіуму з проблем аграрної
історії, присвяченого 90-ій річниці
Української Держави гетьмана
П.П. Скоропадського

Редакційна колегія:

Морозов А.Г. – доктор іст. наук, професор,
відповідальний редактор;
Марочко В.І. – доктор іст. наук, провідний наук.
співробітник, заступник відповідального
редактора;
Корновенко С.В. – канд. іст. наук, доцент,
відповідальний секретар;
Башенко М.І. – доктор с-г. наук, професор,
академік УААН;
Гоцуляк В.В. – доктор іст. наук, професор;
Гуржій О.І. – доктор іст. наук, професор;
Даниленко В.М. – доктор іст. наук, член-кор.
НАНУ;
Івангородський К.В. – канд. іст. наук, доцент;
Земзюліна Н.І. – канд. іст. наук, доцент;
Калініченко В.В. – доктор іст. наук, професор;
Кузьмінський А.І. – доктор пед. наук, професор;
Кульчицький С.В. – доктор іст. наук, професор;
Лях С.Р. – доктор іст. наук, професор;
Масненко В.В. – доктор іст. наук, професор;
Мельниченко В.М. – канд. іст. наук, професор;
Моця О.П. – доктор іст. наук, член-кор. НАНУ;
Панченко П.П. – доктор іст. наук, професор;
Перехрест О.Г. – канд. іст. наук, професор;
Ресєнт О.П. – доктор іст. наук, член-кор. НАНУ;
Темченко А.І. – канд. іст. наук, доцент;
Чабан А.Ю. – доктор іст. наук, професор.

Редколегія висловлює
щирі подяку
за сприяння
у підготовці випуску
депутату Черкаської обласної
ради, зуступникові голови
Черкаської обласної організації
Народної партії

**Петру Григоровичу
Душейку**
та керівництву корпорації
«Дніпро»
**Олексію Петровичу
Душейку,**
**Андрію Петровичу
Душейку**

ISBN 966-7986-12-8

© Інститут історії України НАН України, 2008
© Черкаський національний університет, 2008
© Автори статей, 2008

ЗМІСТ

Українська Держава гетьмана П.П.Скоропадського

Ресент О.П. Українсько-російські відносини доби гетьманату Павла Скоропадського як наукова проблема.....	6
Пиріг Р.Я. Земельна реформа Павла Скоропадського: німецький вплив.....	9
Любовець О.М. Аграрна програма урядових партій гетьманату П.Скоропадського.....	15
Сыпченко А. В. В. Мякотин о политике гетмана П. Скоропадского.....	19
Масненко В.В. Погляди В'ячеслава Липинського на аграрну реформу в Україні.....	22
Гай-Нижник П. П. Український державний земельний банк в світлі офіційних документів гетьманату 1918 р.....	27
Ковальова Н.А. "Гострі кути" аграрного законодавства Української Держави, або чий інтереси відобразала земельна реформа П.Скоропадського.....	29
Ромашенко В.В. Головні засади внутрішньої політики Української Держави гетьмана П.Скоропадського (1918р.).....	32
Тараненко О.М. Аграрна політика П.Скоропадського у висвітленні зарубіжної україністики (1920–1939 рр.).....	34
Медалієва О.З. Наукові дослідження про П.П.Скоропадського, представлені у фондах наукової бібліотеки Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького (1999–2007 рр.).....	37

Історіографія, джерелознавство та методологія досліджень аграрної історії

Босчко В.Ф. Суцільна колективізація сільського господарства радянської України: історіографія (друга половина 1980-х - початок 1990-х рр.).....	39
Бондар В.В. Суб'єктивний фактор проведення реформи 1861 р. в українському селі: історіографія проблеми.....	43
Бойко Я.В. Міграційні джерела формування ринку робочої сили у Північному Причорномор'ї (1861–917 рр.).....	46
Бутенко А.П. Суспільно-політична діяльність М. Міхновського в працях вчених української діаспори.....	48
Герінбург О.В. Еміграційні процеси кінця XIX - початку XX ст. в Херсонській губернії за працями земських статистиків.....	51
Гоцуляк В.В. Новітні дослідження з історії українського села 20-рр. XX ст.....	54
Дудяк О. А. Польське селянство Західної України у міжвоєнний період (20–30-і роки хх ст.): історіографічний аспект.....	59
Земзюліна Н.І. Соціально-правовий статус жінки в радянському селі 1920-х–1930-х рр.: історіографічний огляд.....	62
Клейменова Н.В. Історіографія вчення про подсобних господарствах в роботах 1980–2000-х годов.....	68
Кондрашин В.В. "Крестьянская революция в России. 1902–1922 гг.": научный проект и научная концепция (предварительные заметки).....	70
Корновенко С.В. Білоемігрантська історіографія аграрної політики білогвардійських урядів А. Денкіна, П. Врангеля в українському селі.....	74
Нечипоренко З.В. Регіональні особливості політики коренізації (українізації) в УСРР: основні тенденції в історіографії 1920-х – початку 1950-х рр.....	78
Носань Н.С. Грошова реформа в СРСР та УСРР: радянська історіографія 1930-х – початку 1990-х рр.....	79
Олійник М.П. Матеріали фондів повітвиконкомів рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів як джерело вивчення голоду 1921–1923 років на Південно-Східній Волині та Поділлі.....	82
Олянич В. В. Соціально-економічна характеристика селянських господарств в УСРР 1920-х рр. (за матеріалами офіційних статистичних джерел).....	84
Присяжнюк Ю.П. Візія селянського укладу в контексті соціоментальної історії (на матеріалах Наддніпрянської України XIX - початку XX ст.).....	87
Савченко О.І. Селянське питання на сторінках російської закордонної преси наприкінці XIX – на початку XX ст.....	90
Тихоненко Д.Г., Горін М.О. До 50-річчя епохального обстеження ґрунтів України (історія, методологія, орієнтири).....	92
Шаповал Л.І. Вивчення сучасними українськими істориками етапів реалізації непу в аграрному секторі.....	97
Шевельков А.И. Некоторые аспекты аграрной политики государства в 1960–1970 гг. в рассекреченных архивных документах.....	100

Шевченко Л.М. Рівень та якість життя сільського населення України в роки хрущовської "відлиги": історіографія проблеми.....	102
--	-----

Аграрна історія в іменах

Морозов А.Г. Аграрна історія України в працях В. В. Гоцуляка.....	107
Баранкова Н.О. Дослідження життя і наукової спадщини професора М.В. Рево.....	110
Боденчук Л.С. Науково-представницька діяльність академіка І.І. Лукінова в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.....	113
Вовкотруб Ю. М., Лазуренко В. М. Сільськогосподарське питання в Харківському практичному технологічному інституті наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.....	115
Горін М.О., Новосад Н.М., Новосад К.Б., Черненко Є.С. Олександр Маркович Грінченко та сучасна карта ґрунтів України.....	117
Іваненко В.В. Формування пріоритетних напрямків дослідження аграрної історії в Дніпропетровському університеті.....	120
Капустян Г.Т. Голодомор 1932–1933 рр. в Україні у спогадах очевидця Дмитра Гойченка.....	122
Костик Є.П. Дискусії навколо діяльності М.В. Левитського.....	125
Лебедева Л.В. "Не восхищаться народностью, а знать ее следует". Изучение повседневной жизни крестьян и "народность" Н.И. Костомарова.....	128
Скиртач В.В. Історичні аспекти зародження та розвитку вітчизняної селекції та насінництва цукрових буряків (друга половина ХІХ століття).....	131
Чубіна Т.Д. Із епістолярної спадщини Софії Вітт (листи до Станіслава Щенного Потоцького за 1795 рік).....	133

Етнокультурне буття, духовність і світогляд українського селянства

Бобко Т.Г. Євангельські принципи у повсякденному житті українського селянства православних та протестантських громад 20-х рр. ХХ ст.: порівняльний аспект.....	140
Брегеда М.В. Ставлення селянства Радянської України до курсу на соціальну переорієнтацію економіки держави (1953 р.).....	142
Бундак О.А. Деякі питання релігійного життя Волині в першій половині ХІХ століття.....	145
Голдіна С.О. До питання про чисельність старообрядців Лівобережної України у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття.....	148
Голиш Г.М. Від Пісочена до "Маяка": начерк соціоісторичного портрета с. Піщаного Золотоніського району на Черкащині.....	150
Гончаренко О.М. Сільськогосподарська освіта в Райхскомісаріаті "Україна": до питання про відновлення діяльності навчальних закладів та спроби підготовки кваліфікованих фахівців (1941–1944 рр.).....	154
Дорош Т.О. "Виховання" радянської сільськогосподарської інтелігенції УСРР в умовах становлення адміністративно-командної системи (20-і рр. ХХ ст.).....	158
Дроздова О.В. Свято-Макаріївський кафедральний собор: окремі аспекти становлення, розвитку та впливу на формування світогляду прихожан.....	161
Кантемирова Р. М. Гончарство на Полтавщині: минуле та сьогодення.....	162
Коляструк О.А. Сільська інтелігенція і селянство на перетині радянських модернізаційних експериментів 1920-х рр. у вимірах щоденних практик.....	164
Лахач Т.О. Державна регламентація селянських сімей у Радянській Україні першої половини 1930-х років в умовах "ліквідації куркуля як класу".....	166
Любанська О.С. Релігійна приналежність селян північного Приазов'я (кінець ХVІІІ – ХІХ ст.).....	168
Маслак В.І. Діяльність полтавських парафіяльних училищ на сторінках "Київської старовини".....	171
Меша В.Г. Православна церква і селянство в Україні останньої чверті ХІХ століття.....	173
Романюк І.М., Романець Л.М. Кадрове забезпечення сільських шкіл України вчителями в кінці 1950-х – на початку 60-х років.....	176
Сергієнко Г.С. Національне питання в Україні в період "відлиги".....	178
Стародубцева І.В. Сільська молодь в контексті формування інтелігенції Донбасу в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття.....	180
Темченко А.І. Міфологічна синонімія: "щире серце" / "червона кров" (на матеріалі лікувальних замовлянь).....	182
Федоренко Я.А. Розвиток і основні проблеми освіти у сільській місцевості в період хрущовської "відлиги".....	186
Шамара С.О. Сільське духовенство Наддніпрянщини: проблема визначення інтелігентної ролі.....	188
Якиминська Л. В. Екологічна свідомість: особливості актуалізації в соціокультурному середовищі українського селянства за матеріалами фольклорної традиції.....	190

Специфіка аграрних відносин середньовіччя та раннього нового часу

Івангородський К. В. Селянська верства Південної Київщини в системі соціальних відносин XVI – першої половини XVII ст.....	193
Кочерга В.А. Аграрна політика Івана Мазепи.....	197
Михайлюк Ю. М. Черкаський і Канівський замки в контексті державної політики Великого князівства Литовського.....	201
Овсінський Ю.В. Подільський фільварок у 20–80-х рр. XVIII ст.: основні типи та структура (на прикладі маєтків Жевуських).....	205
Петренко І.М. Шлюбний вік українського сільського населення у законодавстві Російської імперії XVIII ст.....	209
Сакало О.Є. Типологія домогосподарств селян Лівобережжя в другій половині XVIII ст.: на прикладі села Нехристинки Курїнської сотні Лубенського полку.....	211
Сердюк І.О. Вихідці з села серед населення Переяслава 60-х рр. XVIII ст. (за даними генерального опису Лівобережної України 1765 –1769 рр.).....	213

Українське селянство в умовах ринково-капіталістичних трансформацій та суспільно-політичних потрясінь XIX - початку XX ст.

Аджисва Л.С. Розвиток аграрного підприємництва на південному березі Криму у 1861–1914 рр.....	216
Берестовий А. І. Податкове законодавство та податкові платежі і натуральні повинності українського селянства Російської імперії в другій половині XIX ст.....	218
Буравський О.А. Система орендних відносин у землеволодінні римо-католицької церкви на Правобережній Україні (друга половина XIX – початок XX ст.).....	220
Довжук І.В., Гусс К.С. Деякі аспекти формування індустріального робітництва Півдня України в пореформений період.....	222
Дружкова І.С. Одеське відділення Селянського поземельного банку початку XX ст.: завдання в умовах аграрної реформи та їх втілення.....	224
Дубінський В.А. УСДРП про шляхи розв'язання аграрного питання у міжреволюційний період (1907–1917 рр.).....	227
Іващенко В.А. Становлення податкової політики Центральної Ради та Генерального Секретаріату в українському селі (березень – жовтень 1917 р.).....	230
Іщенко А.О. Вплив залізничних перевезень на розвиток аграрного сектору Півдня України другої половини XIX ст.....	232
Лабузов В.А., Андреева Н.В. Переселення українського населення в Оренбургську губернію (середина XIX – начало XX веков).....	234
Лохматова А.І. Сільські поселення Південної України в післяреформений період.....	237
Лук'яненко В.П. Усвідомлення аграрної кризи українським селянством на початку XX ст.....	240
Малиновська Т.В. Посадові особи в поселеннях іноземних колоністів, державних та удільних селян Російської імперії (1787–1803 рр.).....	242
Михайлик А.О. Розвиток скотарства на території Правобережної України в ринкових умовах другої половини XIX – на початку XX ст.....	245
Михайлюк О.В. "Друга пасха": сприйняття селянами Лютневої революції 1917 р.....	249
Оренштейн Є.Г. Німецькі поселенці Лівобережжя та Півдня України в умовах ринкової трансформації наприкінці XIX – на початку XX ст.....	251
Піпан Х. М. Зародження селекції культури пшениці озимої (до середини XIX ст.).....	254
Скрипник А.Ю. Діяльність органів губерньської адміністрації у становленні та розвитку ринкових аграрних відносин на Поділлі наприкінці XIX – на початку XX ст.....	256

Українська селянська кооперація

Магась-Демидас Ю.І. Сільськогосподарська кооперація Правобережної України у другій половині XIX – на початку XX ст.....	259
Раку Ю.Г. Українська сільськогосподарська кооперація в м'ясо-молочному експорті України в роки непу.....	262
Фареній І.А. Початок кредитно-кооперативної роботи в українському селі.....	265
Федьков О.М. Кооперація на Поділлі в період Першої світової війни.....	267

Аграрний розвиток України, Росії та країн Європи у XX ст.

Антонішина Т.П. Єврейське землеробство на Поділлі у 20-х рр. XX ст.....	270
Балабай Я.В. Зовнішня селянська оренда землі в Україні у період непу.....	272
Голиш Л.Г. Діяльність дитячих будинків промислових підприємств та колгоспів України у 1943 –1950 рр.....	275
Горло Н.В. Вирішення питання про масштаби і напрями переселення із зони затоплення водосховищ дніпровського гідрокаскаду (50–70-ті рр. XX ст.).....	278

Григорчук П.С., Кузьмінець Н.П. Аграрна політика місцевих органів радянської влади Поділля на початку 20-х років ХХ ст.....	281
Гур'єва О.С. Особливості хлібозаготівель селянами-одноосібниками в УСРР (1931–1933 рр.).....	283
Десятніков О.В. Діяльність професійної спілки "всеробітземліс" по захисту прав найманих робітників у сільському господарстві України у період непу.....	285
Жулканич Н.М. Еволюція аграрних відносин в період становлення ринкових умов господарування.....	287
Захарченко М. В. Електрифікація українського села в 20-х роках ХХ ст.....	292
Іржавська А.П. Політика нацистського фізичного терору на окупованих територіях України в 1941–1944 роках.....	293
Каденюк О.С. Соціально-економічні аспекти кредитування сільського господарства України в 20-х роках ХХ століття.....	297
Калиняк Л.Д. Відносини стронництва людового з українськими політичними партіями Західної України у контексті захисту економічних та політичних інтересів селянства (1931–1939 рр.).....	300
Кудактін О.В. Історичні обставини та передумови створення державних органів етнополітичного регулювання в УСРР.....	302
Лісовська О.В. Комплексна механізація та автоматизація сільського господарства УРСР – одна з основних умов зміцнення матеріально-технічної бази села (1960-ті роки).....	307
Лобач К.В. Деякі аспекти сутнісної характеристики більшовицької аграрної політики на рубежі 20–30-х рр. ХХ ст.....	310
Махія О. М., Черняк А. М. Залучення громадськості до підтримання правопорядку в українському селі (1959–1961 рр.).....	312
Міняйло С.А. Особливості стягнення натурподатку в українському селі у другій половині 1930-х рр.....	316
Надькин Т. Д. Голод в средневоложской деревне в годы довоенной модернизации (по материалам республики Мордовия).....	319
Нестеренко В.А. Колективізація єврейського населення Правобережної України в 1920–1930-ті роки.....	322
Нізова Л.В. Підпорядкування дрібного власника державному управлінню (на прикладі інтеграції кустарів і ремісників у соціально-економічну систему УСРР).....	325
Перехрест О. Г. Наслідки нацистської окупації для медичної сфери українського села.....	331
Романець Н.Р. Допомога голодуючим у період голодомору 1932–1933 рр.: міфи і реальність.....	335
Сухушина О.В. Аграрні рухи в слов'янських країнах Центральної і Південно-Східної Європи та створення зеленого інтернаціоналу (1921–1924 рр.).....	337
Ткаченко І.В. Санітарний побут українського населення в 20-і рр. ХХ століття.....	341
Хисамутдинова Р.Р. Помощь сельских труженников Южного Урала освобожденным районам Украины в 1943–1945 годах.....	343
Чиж М.М. Основні напрямки діяльності органів НКВС-НКДБ у сільському господарстві Лівобережної України в 1943–1944 рр.....	345
Шляхтич Р.П. Терор проти західноукраїнського селянства в контексті колективізації в післявоєнне десятиліття.....	349
Юрочкіна І.Г. Медичне обслуговування сільського населення УСРР у 1920-х рр.....	351

Сучасні проблеми українського села

Власюк І.М. Житомирська область в умовах реформування аграрного сектора економіки (1990–2007 рр.).....	355
Ігнатенко В.В. Динаміка соціального простору української селянської еліти в роки незалежності (1991–2008 рр.).....	358
Лисенко А.І. Соціальне становище сільської жінки в Україні (90-і рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.).....	360
Мельничук Т.А. Мовна ситуація в сільській місцевості України (1989–2001 рр.).....	362

Рецензії

Голиш Г.М., Морозов А.Г. О. Г. Перехрест Українське село в 1941 – 1945 рр.: соціально-економічне становище – Черкаси : Видавничий відділ ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 685 с.....	364
Морозов А.Г. О.В. Михайлюк Селянство України в перші десятиліття ХХ ст.: Соціокультурні процеси: Монографія. – Дніпропетровськ: Інновація, 2007. – 456 с.....	366
Корновенко С.В. К.В. Івангородський Селянство Полудневої Київщини в ХVІ – середині ХVІІ ст. (Студії з етносоціальної історії). – Черкаси: Черкаський національний університет, 2006. – 144 с.....	368
НАШІ АВТОРИ	370